

Tjaša Hrovat

DELO S POVZROČITELJI NASILJA

Za preprečevanje in ustavljanje nasilja je potreben celovit pristop različnih institucij, s poudarkom na hitrem ukrepanju. V prispevku so predstavljene ključne značilnosti dela s povzročitelji nasilja. Delo ni omejeno zgolj na specializirane programe, temveč obsega vse oblike vzpostavljanja odnosa med strokovnim delavcem ali delavko in povzročiteljem nasilja. Vsi, ki prihajajo v stik s povzročitelji nasilja, morajo pri svojem delu upoštevati vsaj nekatera temeljna načela in posredovati povzročitelju enotna in nedvoumna sporočila. Pomembna je tudi izdelava ocene ponovitvene nevarnosti za povzročanje nasilja, na podlagi katere lahko strokovni delavec ali delavka, skupaj s povzročiteljem nasilja, pripravi osebni načrt odgovornosti. Delo s povzročitelji nasilja je zahtevno tako po strokovni kot po osebni plati, zato morajo biti strokovni delavci in delavke primerno usposobljeni ter vključeni v redno supervizijo in intervizijo.

Ključne besede: analiza tveganja, intervencija, strokovnjaki.

Tjaša Hrovat je zaposlena na Društvu za nenasilno komunikacijo kot svetovalka na področju preprečevanja in zmanjševanja nasilja. Je magistra znanosti s področja klinične psihologije in specializantka 4. letnika transakcijske analize. Kontakt: tjas.dnk@gmail.com.

WORK WITH PERPETRATORS OF VIOLENCE

Preventing and stopping violence requires an integrated approach of various institutions, with an emphasis on rapid intervention. The article presents the essential features of the work with perpetrators of violence, which is not limited to specialized programmes. It includes all forms of establishing a relationship with perpetrators of violence. Every professional worker must consider at least some of the basic principles of work with perpetrators and communicate uniform and straightforward messages to them. It is also important to make Violence Risk Assessment, which is a base for Personal Responsibility Plan, created by a professional worker and a perpetrator. Working with perpetrators of violence is difficult both professionally and personally. Therefore professional workers must be appropriately trained and are expected to have regular supervision and intervision.

Keywords: risk assessment, intervention, professionals.

Tjaša Hrovat works as a counsellor in the field of violence prevention and intervention. She is employed at a non-governmental organization Association for Nonviolent Communication. She has Master of Science degree in Clinical Psychology and is finishing her 4th year of transactional analysis psychotherapy training. Contact: tjas.dnk@gmail.com.

Uvod

Programi dela s povzročitelji nasilja¹ v družini so bili oblikovani šele v zadnjih tridesetih letih, zato gre za razmeroma nove koncepte dela. Prvi takšen program so začeli izvajati leta 1980 v ameriški zvezni državi Minnesota², le nekaj let pozneje, leta 1984, pa tudi v Evropi, natančneje v Angliji. Večina programov v Evropi pa je bila oblikovana šele po letu 2000 (Geldschläger *et al.* 2013).

Na Društvu za nenasilno komunikacijo izvajamo programe za delo s povzročitelji nasilja od ustanovitve društva leta 1996. Prvotno je šlo zgolj za individualno delo, pozneje smo dodali še trening socialnih veščin, tega pa smo leta 2015 tako vsebinsko kot tudi krajevno in časovno razširili. Ta hip (maja 2016) se povzročitelji nasilja lahko vključijo v program »*Trening socialnih veščin za osebe, ki povzročajo nasilje*«, ki vključuje individualno in skupinsko delo, ali v individualno svetovanje. V Ljubljani potekata tudi »trening starševskih veščin« in vodena skupina za mladostnike, ki se vedejo nasilno, imenovana *Zmorem drugače*.

Delo s povzročitelji nasilja pa nikakor ni omejeno zgolj na delo znotraj specializiranih programov. Z osebami, ki povzročajo nasilje, se namreč vsak dan srečujejo zaposleni in zaposlene na različnih institucijah, predvsem na centrih za socialno delo.

¹ V besedilu uporabljamo tako moške kot ženske slovnične oblike. Zaradi lažje berljivosti smo se za izjemo odločili pri besedi povzročitelj, saj je velika večina povzročiteljev nasilja moškega spola. To seveda ne pomeni, da ni žensk, ki povzročajo nasilje, ali moških, ki so žrtve nasilja. Beseda povzročitelj se v besedilu zato nanaša na osebo, ki nasilje povzroča, ne glede na spol, starost ali druge osebne okoliščine.

² Gre za znani »The Duluth Model«, ki ga je razvila organizacija Domestic Abuse Intervention Programs.

Delo s povzročitelji nasilja zunaj programov in temeljna načela

Za spoprijemanje z nasiljem v družini je potreben celovit pristop različnih institucij, s poudarkom na hitrem ukrepanju, usmerjenem na podporo žrtvi, zagotavljanju njene varnosti in na delu s povzročiteljem nasilja.

A ni pomembno le to, da se na nasilje vse institucije odzovejo, temveč tudi način, na katerega strokovne delavke in delavci vzpostavljajo odnos s povzročitelji nasilja. Zato morajo vsi, ki prihajajo z njimi v stik, upoštevati vsaj nekatera temeljna načela in posredovati povzročitelju enotna in nedvoumna sporočila. Najpomembnejše sporočilo je zagotovo to, da je za nasilje vedno odgovoren povzročitelj nasilja. Za vsa svoja vedenja, tudi za nasilje, ki ga povzročimo, smo odgovorni sami. Nevarno je, če oseba nasilja ne prepozna, ga opravičuje, minimalizira, predvsem pa, če se ne odloči, da bo spremenila svoje nasilno vedenje. Za nasilje ni opravičila. Nasilno vedenje je izbira, zato ga strokovne delavke in delavci ne moremo opravičiti s kakršnikoli ravnanjem žrtve. Lahko razumemo, da za to izbiro obstajajo določeni dejavniki tveganja (npr. brezposelnost, revščina, alkoholizem, stres), vendar ni zato nasilje nič bolj sprejemljivo in odgovornost povzročitelja nič manjša.

Prav tako se je ob vsakem stiku s povzročiteljem treba zavedati, da lahko nasilje ustavljamo in preprečujemo le z ničelno toleranco do nasilja. Pri preprečevanju nasilja je ključen odziv okolice, torej tudi socialnega delavca, delavke na vsak konkreten nasilen dogodek. To pomeni, da je treba kakršnokoli nasilje dosledno ustavljati in prijavljati. Povzročitelju ne smemo dovoliti, da v pogovoru z nami grozi, nas žali ali povzdiguje glas. Vsa takšna vedenja je treba spoštljivo, a odločno ustavljati. Ob pogovoru s povzročiteljem prav tako ne zmanjšujemo njegovih neprijetnih občutkov, saj frustracija povečuje notranjo motivacijo za spremembe vedenja. Posredujemo mu sporočilo, da je nasilje naučeno vedenje in da se lahko nauči drugačnih vedenj. Povzročitelji nasilja izberejo nasilje, kadar imajo občutek, da je njihova moč ogrožena, in si jo želijo z nasiljem povrniti, zadržati, povečati. Nasilje je sredstvo ustrahovanja, nadzorovanja in utišanja žrtve in je vedno zloraba moči. Za prenehanje uporabe nasilja so nujni zavestna osebna odločitev, spreminjanje prepričanj in učenje nenasilja. Vsakdo mora imeti možnost, da se lahko nauči primernega načina komuniciranja in reševanja notranjih in zunanjih konfliktov.

Povzročitelji nasilja morajo vse od prve policijske intervencije od okolice prejemati enotna sporočila o nedopustnosti svojega ravnanja.

Napotitev uporabnikov v programe dela s povzročitelji nasilja

V programe dela s povzročitelji nasilja (tako naše kot druge po Evropi) se vključujejo predvsem uporabniki, ki so zunanje motivirani, se pravi, da se vključijo na predlog različnih državnih institucij. Takšne napotitve so lahko različno pravno zavezujoče. Kadar za posameznika vključitev ni pravno zavezujoča, je ta v veliki meri odvisna od motivacijskega pogovora, ki ga z njim opravi pristojna strokovna delavka ali delavec.

Strokovni delavec ali strokovna delavka v dobrem motivacijskem pogovoru s povzročiteljem jasno poimenuje nasilje. Ne govori o konfliktih med partnerjema ali družinskih težavah, temveč dosledno uporablja besedo nasilje. Predstavi posledice, ki jih ima povzročiteljevo nasilje na druge osebe, posebej otroke. Povzročitelja informira o njegovem nasilnem vedenju. S povzročiteljem ne sklepa zavezništev. Razume ga in podpre v tem, da se je znašel v hudi osebni situaciji, a jasno pove, da je sam odgovoren za primerne načine razreševanja nastale situacije. Nasilnega vedenja ne minimalizira in ne opravičuje. Ponudi mu izbiro glede vključitve v programe dela s povzročitelji nasilja in se do programov pozitivno opredeli. Ne dovoli žaljivega govorjenja o drugih, še zlasti ne o žrtvi. Žalitev ne presliši, temveč jih popravlja. Ves čas pa v pogovoru ohranja spoštljiv odnos do povzročitelja nasilja. Predstavlja zgled, kako se lahko primerno izražamo, tudi če se ne strinjamo. Prav tako povzročitelju med pogovorom posreduje sporočilo, da je kot oseba v redu, a da ima težave zaradi svojega vedenja.

Izvajalke in izvajalci programov za delo s povzročitelji

Delo s povzročitelji nasilja je pogosto zahtevno tako po strokovni kot po osebni plati. Izvajalci in izvajalke programov za povzročitelje nasilja morajo biti zato primerno usposobljeni, saj lahko le tako delo poteka na dovolj kakovostni ravni. Poleg ustrezne formalne izobrazbe so potrebne še lastnosti in znanja, kot so: angažiranost za nenasilne odnose in za enakost med spoloma, zmožnost kritičnega razmišljanja o lastni identiteti, o vlogi spolov ter občutljivost za spolne hierarhije in seksizem, zmožnost kritičnega razmišljanja o lastnem dominantnem ali nasilnem vedenju, poznavanje lastne zgodovine nasilja, poglobljeno razumevanje dinamike nasilja, pripravljenost na kontinuirano izobraževanje o nasilju, asertivnost in čustvena pismenost ter seveda sposobnost za vodenje skupin.

Poleg tega morajo biti izvajalke in izvajalci vključeni v redno supervizijo in intervizijo, kjer lahko predelujejo dileme in težave, ki se pojavljajo pri delu. Vse opisane lastnosti in znanja so nepogrešljivi tudi pri socialnih delavcih in delavkah, ki na kakršenkoli način stopajo v stik s povzročitelji nasilja.

Pridobivanje informacij in načrtovanje dela s povzročitelji nasilja

Oseba se vključi v program po uvodnem pogovoru z izvajalcem ali izvajalko programa. Na uvodnih pogovorih povzročitelji nasilje zanikajo ali minimalizirajo. Napačne podatke posredujejo predvsem o pogostosti povzročanja nasilja (omenjajo ga kot enkratni dogodek ...), o vrsti in intenzivnosti nasilja (govorijo le o povišanem glasu, konfliktih, prerivanju ...) ter o tem, do koga vse so bili nasilni (npr. ne povedo, da so bili nasilni tudi do nekdanjih partnerk, do otrok, staršev ...). Pogosto zamolčijo, da jim je bila v preteklosti že izrečena prepoved približevanja ali obsodilna sodba. Informacije, ki jih navaja povzročitelj, se praviloma zelo razlikujejo od informacij, ki jih navajajo uradne institucije in žrtve nasilja. Zato morajo izvajalke in izvajalci vedno vzpostaviti kontakt tudi z institucijo, ki je uporabnika napotila v program, in z žrtvijo, kadar je to možno in se žrtev strinja (vsaj posredno, prek njene zagovorniške organizacije). Prav od žrtve lahko dobimo najbolj relevantne podatke o povzročnem nasilju kot tudi o morebitnem prenehanju ali nadaljevanju povzročiteljevega nasilnega vedenja.

Zaradi pridobivanja informacij od institucij in žrtve uporabnik ob vključitvi v program podpiše dogovor, s katerim soglaša, da izvajalcu oziroma izvajalki pokaže morebitno sodbo sodišča in sprejme načelo omejene zaupnosti zaradi dolžnosti informiranja in prijave nasilja v zakonsko določenih primerih. Hkrati privoli, da izvajalec ali izvajalka programa vzpostavi stik z (nekdanjo) partnerko in drugimi službami, ki so v stiku z uporabnikom.

Izvajalci in izvajalke programov morajo pridobiti vse pomembne informacije o povzročnem nasilju in osebnih okoliščinah uporabnika, na primer o tem, do koga je (bil) povzročitelj nasilen (do partnerke, nekdanje partnerke, otrok, drugih oseb), kakšna je zgodovina nasilja v odnosu (začetek nasilja in nasilni dogodki), kakšne oblike nasilja je povzročal (fizično, psihično, spolno, ekonomsko), kakšna so bila konkretna nasilna dejanja in posledice, o tem, ali živita žrtev in povzročitelj skupaj ali ločeno, o nasilju nad otroki (ali so posredne ali neposredne žrtve nasilja), o kaznovanosti in aktualnih uradnih postopkih (obsodbe, prepoved približanja, pripor, ukrepi za zaščito po zakonu o preprečevanju nasilja v družini, postopki za zaščito otrok ali drugi postopki, povezani z otroki, globe, pogojni odpust ...), o morebitnih težavah z duševnim zdravjem uporabnika in drugih pomembnih osebnih okoliščinah (specifična zdravstvena stanja, zasvojenosti ...), o stopnji prevzemanja odgovornosti za povzročeno nasilje in podobno. Prav tako je treba pridobiti kontaktne podatke vključenih služb.

Za povečanje varnosti morajo programi dela s povzročitelji nasilja zagotoviti tudi informiranost žrtve. Posredovati ji je treba podatke o ciljnih in vsebini programa, o njegovih omejitvah (npr. o tem, da odprava nasilja ni zagotovljena), o možnosti zlorabe obiskovanja programa ter o možnosti podpore in načrtovanja osebne varnosti. Žrtev je treba opozoriti na povečano nevarnost, kadar povzročitelj preneha sodelovati v programu ali ko jo na podlagi dela z njim zazna

svetovalec ali svetovalka. Pri tem je treba upoštevati potrebe žrtve nasilja in preprečiti vsakršno tveganje, ki bi izhajalo iz sodelovanja z njo.

Ocena ponovitvene nevarnosti

Na podlagi zbranih informacij izvajalec ali izvajalka ob vstopu v program poda oceno ponovitvene nevarnosti za povzročanje nasilja. Na podlagi te ocene skupaj s povzročiteljem pripravi osebni načrt odgovornosti (Hrovat 2015). Oceno ponovitvene nevarnosti in osebni načrt odgovornosti lahko izdelata tudi socialna delavka, delavec, ki je v stiku s povzročiteljem. To je še posebej pomembno takrat, kadar se povzročitelj ne želi vključiti v specializiran program. Ocena ponovitvene nevarnosti je podana na podlagi treh meril. Prvo merilo upošteva pridobljene informacije o dinamiki in zgodovini nasilja (oblike nasilja, do koga je bil nasilen, začetek, trajanje, pogostost in intenzivnost nasilja, povzročene poškodbe ...) ter o osebnih okoliščinah povzročitelja (zasvojenost, težave z duševnim zdravjem ...). Drugo merilo temelji na oceni osebne odgovornosti, ki jo sprejema povzročitelj za svoja nasilna vedenja, na njegovi pripravljenosti za sodelovanje z institucijami ter na njegovi notranji motiviranosti za spremembe vedenj in osebnih prepričanj. Tretje merilo upošteva pridobljene informacije o izrečenih ukrepih, ki povečujejo varnost žrtve (prepoved približevanja ...), podatke o tem, koliko jih povzročitelj upošteva, in informacije o tem, ali je povzročitelj z žrtvijo še v stiku oziroma ali poskuša z njo navezati stik.

Na podlagi opisanih meril strokovni delavec, delavka izdelata oceno ponovitvene nevarnosti nasilja do trenutne povzročiteljeve žrtve in oceno ponovitvene nevarnosti v odnosih do drugih oseb (npr. do morebitne nove partnerke, druge sorodnice ali sorodnika ...). Možne so tri ocene ponovitvene nevarnosti:

Nizka stopnja ponovitvene nevarnosti: Povzročitelj prevzema odgovornost za povzročeno nasilje (torej se zaveda svojih nasilnih in neprimernih vedenj ter nasilja ne zanika, minimalizira ali racionalizira). Pripravljen je sodelovati z institucijami in se vključiti v programe dela s povzročitelji nasilja. Ima že delno razvito notranjo motivacijo za spremembo nasilnega vedenja. Pridobljene informacije kažejo, da se nasilje v odnosu pojavlja krajši čas ali da gre za prvi nasilni dogodek. Povzročitelj za zdaj ne ogroža žrtve (izrečeno prepoved približevanja povzročitelj upošteva, ne išče stikov z žrtvijo, živita ločeno, upošteva izrečena navodila sodišča ...).

Srednja stopnja ponovitvene nevarnosti: Povzročitelj nasilja ne prevzema odgovornosti za povzročeno nasilje. Nasilje zanika ali odgovornost za svoje nasilno vedenje prelaga na žrtev ali okoliščine. Ni pripravljen sodelovati z institucijami in v programih dela s povzročitelji nasilja ali je le zunanje motiviran za takšno sodelovanje. Pridobljene informacije kažejo, da nasilje v odnosu traja dalj časa, intenzivnost in pogostost se stopnjujeta. Lahko so opazni psihosocialni dejavniki tveganja za nasilje (zasvojenost, težave z duševnim zdravjem ...). Vendar pa povzročitelj za zdaj ne ogroža žrtve (izrečeno prepoved približevanja povzročitelj upošteva, ne išče stikov z žrtvijo, živita ločeno, upošteva izrečena navodila sodišča ...).

Visoka stopnja ponovitvene nevarnosti: Povzročitelj nasilja ne prevzema odgovornosti za povzročeno nasilje. Nasilje zanika ali odgovornost za svoje nasilno vedenje prelaga na žrtev ali okoliščine. Ni pripravljen sodelovati z institucijami in v programih dela s povzročitelji nasilja ali je le zunanje motiviran za takšno sodelovanje. Pridobljene informacije kažejo, da nasilje traja dalj časa, intenzivnost in pogostost se stopnjujeta. Lahko so opazni psihosocialni dejavniki tveganja za nasilje (zasvojenost, težave z duševnim zdravjem ...). Povzročitelj tudi trenutno ogroža žrtev (izrečene prepovedi približevanja ne upošteva, išče stik z žrtvijo, jo zalezuje, kliče po telefonu, o njej sprašuje otroke ali sorodnike, sorodnice, ne upošteva navodil sodišča ...). Povzročitelj odkrito grozi z nasiljem (da bo ubil partnerko ali otroke, da bo ubil sebe ...). Pri povzročitelju lahko strokovne delavke in delavci opazijo verbalne izbruhe, vpitje, užaljenost in agresivnost v komunikaciji, izražanje dominanc, ljubosumja in posesivnosti do žrtve.

Oceno ponovitvene nevarnosti je treba posredovati žrtvi nasilja ali organizaciji, ki ji zagotavlja podporo, in drugim ustreznim strokovnim službam (center za socialno delo, policija,

tožilstvo). Oceno ponovitvene nevarnosti izdelata strokovni delavec, delavka tudi v primeru, ko se povzročitelj nasilja ne vključi v program dela in zavrača sodelovanje (na podlagi informacij od institucij, včasih tudi žrtve). Po drugi strani je priprava osebnega načrta odgovornosti možna le v sodelovanju s povzročiteljem.

Priprava osebnega načrta odgovornosti za povzročitelje

Bistvo osebnega načrta odgovornosti je, da povzročitelj pridobi konkretne usmeritve, kako lahko sam zmanjša ali prepreči svoje nasilno vedenje. Načrt je last povzročitelja nasilja, zato vsebuje samo tiste strategije ravnanja, za katere povzročitelj meni, da jih lahko uporabi. Osebni načrt odgovornosti vsebuje strategije za samokontrolo vedenja, način odprave dejavnikov tveganja, določitev zaupnih oseb, načrtovanje trajnega dela za prenehanje povzročanja nasilja, iskanje konkretnih ravnanj, ki temeljijo na nenasilni komunikaciji in spoprijemanje s posledicami nasilnega vedenja.

Strategije za samokontrolo vedenja pomenijo, da strokovna delavka, delavec s povzročiteljem išče načine, kako bi pri sebi prepoznal značilna telesna znamenja in misli, ki stopnjujejo njegovo napetost in so povezani z njegovimi nasilnimi izbruhi. Katera so ta telesna znamenja in katere misli so takrat najpogostejše? Iščeta možnosti, kako bi lahko preprečil nasilni izbruh (npr. se umakne iz stanovanja, ne hodi za partnerko, ko se mu ta poskuša odmakniti, šteje do deset ali uporabi katero drugo umiritveno tehniko).

Pri načinih odprave dejavnikov tveganja strokovna delavka, delavec s povzročiteljem išče dejavnike tveganja in sestavi seznam možnosti za odpravo teh dejavnikov. Mednje lahko sodijo na primer: izogibanje druženju z ljudmi, ki krepijo njegove nasilne in nadzorovalne misli; hranjenje orožja zunaj prebivališča; zdravljenje zasvojenosti; izogibanje partnerki pod vplivom psihoaktivnih snovi ... Določitev zaupnih oseb pomeni, da strokovna delavka, delavec s povzročiteljem poišče osebe, na katere se ta lahko obrne, ko čuti, da bo postal nasilen. Skupaj sestavita seznam s kontaktnimi podatki oseb, ki jih lahko pokliče ali obišče, ko prepozna napetost, ki bi se lahko stopnjevala do nasilnega dejanja. Spodbuja ga, da se z zaupnimi osebami vnaprej pogovori o tem, kaj mu v rizičnih trenutkih pomaga in kako naj ravnajo, ko se obrne nanje.

Pomemben del osebnega načrta odgovornosti je tudi načrtovanje trajnega dela za prenehanje povzročanja nasilja. Pri tem strokovna delavka, delavec z uporabnikom išče oblike dela s povzročitelji, pri katerih bi lahko neprekinjeno sodeloval daljše obdobje (trening socialnih veščin, individualno svetovanje, terapevtski program ...). Bistveno je tudi iskanje konkretnih ravnanj, ki temeljijo na nenasilni komunikaciji, saj so povzročitelji najpogostejše kritični do fizičnega nasilja, ne prepoznajo pa drugih oblik. Tako se pogosto zgodi, da eno obliko nasilja nadomestijo z drugo. Nujno je, da strokovni delavec, delavka s povzročiteljem poišče tista alternativna ravnanja, ki temeljijo na nenasilni komunikaciji. Zadnji, a enako pomemben del osebnega načrta odgovornosti je spoprijemanje s posledicami nasilnega vedenja. Povzročitelj mora poskrbeti, da s svojimi ravnanji kakorkoli še dodatno ne bi ogrožal žrtve nasilja ali povečal njenega občutka ogroženosti. To pomeni, da mora upoštevati izrečene prepovedi približevanja in da ne sme iskati stikov z žrtvijo proti njeni volji. Prav tako mora sprejeti, da trenutno nima stikov z otroki ali da potekajo pod nadzorom, če je tako določilo sodišče. Plačevati mora preživnino za otroke, ne glede na to, ali ima stike z njimi ali ne.

Minimalni standardi programov za delo s povzročitelji nasilja (v družini)

Pri svojem delu upoštevamo minimalne in pričakovane standarde programov dela s povzročitelji nasilja v družini oz. v intimno-partnerskih odnosih. Standardi so nastali kot rezultat obsežne raziskave, opravljene v okviru Sveta Evrope (Kelly 2008), in veljajo za vse programe za delo s povzročitelji v državah članicah. Opozorili bi radi na nekatere ključne.

Prioriteta programov je zagotavljanje varnosti žensk in otrok, žrtev nasilja. Izvajalci in izvajalke programov morajo zagotoviti, da vključenost v programe ne poveča ogroženosti žrtev nasilja. Za to je potrebno tudi izvajanje specifičnih ukrepov za varstvo in zaščito otrok, tudi konkretnih posegov, ki temeljijo na zakonski podlagi o pravnem varstvu otrok.

Poleg tega za vključene povzročitelje nasilja velja jasna omejitev načela zaupnosti. Pri izva-janju programov je nujno, da povzročitelj ob vključitvi v program podpiše dogovor, s katerim sprejme tudi načelo omejene zaupnosti zaradi dolžnosti informiranja in prijave nasilja v zakonsko določenih primerih in privoli v vzpostavitev stika z (nekdanjo) partnerko in drugimi službami, ki so v stiku z uporabnikom.

Programi se morajo tudi aktivno povezovati s socialnimi službami in drugimi organizacijami, namenjenimi zaščiti žrtev nasilja. Službe in programi, namenjeni podpori žrtvam nasilja, aktivno sodelujejo pri vzpostavlja-nju stika s partnerko ali nekdanjo partnerko, z namenom izmenjave informacij in povečanja njene varnosti. Sodelovanje ne sme potekati brez privolitve žrtve nasilja.

Programi temeljijo na teoretskem razumevanja nasilja kot posledici neenakomerne porazdelitve družbene moči med spoloma. Nasilje nad ženskami je skrajna oblika nadzora moških nad ženskami. Z nasiljem moški potiskajo ženske v podrejen položaj, to pa je treba upoštevati tudi pri delu s povzročitelji.

Izvajalke in izvajalci programov za povzročitelje morajo imeti specifična znanja. Opraviti morajo vsaj 30-urno izobraževanje s teh področij: nasilje nad ženskami kot posledica nesoraz-merne razporeditve moči med spoloma; perspektiva/izkušnje ženske; načini manipuliranja in minimaliziranja, ki jih uporabljajo povzročitelji nasilja; izkušnje otrok; zaščita otrok; proces sprememb; različnost ljudi; zakonodaja na področju preprečevanja nasilja; zasvojenost in zloraba drog; analiza tveganja in ocena ogroženosti.

Pomembno je, da programi s prostorsko ureditvijo in organizacijo dela zagotavljajo, da med povzročitelji in žrtvami nasilja ni stika.

Udeležba v programih ne sme nadomestiti kazenskega pregona ali izrečene kazni. Povzročitelje nasilja se znotraj kazenskega pregona dodatno napoti v programe dela za povzročitelje nasilja. Obvezna udeležba je le dodatno navodilo in ne nadomestek kazni.

Programi ne smejo vključevati partnerskega svetovanja, medicije ali zdravljenja zasvojenosti. V primeru nasilja partnerska svetovanja in medicija praviloma povečajo ogroženost žrtve nasilja, saj v svetovalnem procesu s povzročiteljem ni dovolj dobro zaščiten. Ena od ključnih značilnosti nasilja je neenakomerna porazdelitev moči med partnerjema. Povzročitelj nasilja zlorablja svojo moč za obvladovanje in nadzorovanje žrtve in ji s tem jemlje moč. Pogoj za varno vključitev v partnersko svetovanje/terapijo/mediacijo mora biti odsotnost nasilja v odnosu. Priporočljivo je tudi, da sta tako žrtev kot povzročitelj vključena v programe, v katerih ločeno predelujeta svoji izkušnji. Enako velja za zasvojenost, ki jo je treba zdraviti ločeno, v programu, namenjenemu zdravljenju zasvojenosti.

Programi temeljijo na predhodnih jasnih dogovorih, dolžnostih in pravicah, ki jih uporabnik sprejme pred vključitvijo v program. Za ta namen povzročitelji nasilja pred vključitvijo v pro-gram podpišejo dogovor o vključitvi, v katerem so jasno opredeljene njihove dolžnosti, omejitev zaupnosti in tudi pravice. Vse institucije in organizacije redno preverjajo oceno ogroženosti žrtve in si ažurno pošiljajo informacije, povezane z njeno varnostjo.

Strokovni delavec ali delavka obvesti (nekdanjo) partnerko, ko obstajajo razlogi za povečano ogroženost. Po navadi gre za primere, ko uporabnik predčasno zapusti program, je izključen iz programa ali obstajajo katerikoli drugi razlogi za povečano ogroženost žrtve. Programi za delo s povzročitelji nasilja morajo imeti jasno izdelane protokole o izmenjavi informacij z drugimi službami, predvsem programi in službami, ki ponujajo pomoč žrtvam nasilja. Prav tako mora biti pogoj za vključitev uporabnika v program posredovanje kontaktnih informacij o zdajšnji in nekdanji partnerki, ki jih izvajalec, izvajalka programa posreduje službam, ki ponujajo podporo žrtvam nasilja.

Programi omogočajo vključitev povzročiteljem, ki se želijo vključiti prostovoljno, kot tudi tistim, ki jih napotijo institucije. Programi omogočajo skupinsko in individualno obliko dela.

Cilji in učinkovitost programov dela s povzročitelji nasilja

Pri odpravljanju nasilnega vedenja niso zadovoljive le delne spremembe, temveč je želeni končni cilj popolno prenehanje nasilnega vedenja. To pa ni vedno mogoče. Delo s povzročitelji nasilja je dolgotrajen proces, saj gre za spreminjanje bazičnih prepričanj in vedenj posameznika. Nemogoče je doseči, da bi vsi uporabniki takoj prenehali povzročati nasilje. Prav zato je toliko pomembnejše, da se že ob vključitvi uporabnikov v program osredotočimo na zagotavljanje varnosti žrtve s pomočjo raznovrstnih ukrepov, in pri tem nas ne sme ustaviti vključitev povzročitelja v program.

Dolgoročni in končni cilj dela s povzročitelji nasilja je popolno prenehanje nasilnega vedenja. Pri delu pa so pomembni tudi drugi cilji, kot so: povečanje varnosti in torej kakovosti življenja oseb, ki so doživeli ali še vedno doživljajo nasilje; učenje prevzemanja odgovornosti za svoje vedenje; prepoznavanje čustev in učenje primernih načinov izražanja čustev; razumevanje nasilja nad ženskami kot neposredne posledice temeljne strukturne neenakosti v odnosih med spoloma; razvijanje socialnih spretnosti in učenje nenasilne komunikacije; učenje konstruktivnega reševanja problemov ter učenje nenasilnega starševstva in vzgoje.

Ko ob koncu osnovnega programa z uporabnikom opravimo evalvacijski pogovor, lahko pogosto opazimo manjše spremembe vedenja, ki sicer še ne kažejo na popolno prenehanje uporabe nasilja, so pa prvi korak na poti do tega. Povzročitelji nasilja po koncu programa bolje prepoznavajo različne oblike nasilja, prav tako se zavedajo vpliva nefunkcionalnih prepričanj, ki spodbujajo uporabo nasilnega vedenja. Vendar so pogosto pripravljeni spremeniti le nekatera prepričanja, druga pa še vedno ohranjajo z namenom nadziranja in obvladovanja drugih. Včasih eno obliko nasilnega vedenja nadomestijo z drugo, ki je po njihovem mnenju sprejemljivejša. Tako na primer nehajo povzročati telesno nasilje, namesto tega pa uporabljajo psihično.

Dobra pokazatelj napredka posameznika v programu sta stopnja prevzemanja odgovornosti za svoje vedenje in kritičen odnos do nasilja. To se kaže v njegovih prepričanjih in vrednotah.

Programi za povzročitelje nasilja, ki jih izvajamo na Društvu za nenasilno komunikacijo, v veliki meri dosegajo zastavljene cilje. Večina udeležencev dobi vpogled v svoje nasilno vedenje in vsaj v času vključenosti v program ne povzroča nasilja, opazne pa so tudi druge pozitivne spremembe. Hkrati se zavedamo, da bi številni uporabniki potrebovali večletno delo, da bi spremenili svoja prepričanja in vedenja ter povsem in dokončno prenehali uporabljati nasilje. Tako je vsak konec osnovnega treninga socialnih spretnosti za nas priložnost, da uporabnika pritegnemo v nadaljnje delo za potrebne spremembe. Zato je pomembno, da v času vključitve v trening socialnih veščin z uporabnikom oblikujemo dober delovni odnos, saj bo tako lažje izbral dolgotrajno sodelovanje, ki edino zagotavlja resnično in dolgoročno spremembo prepričanj in vedenja.

Učinkovitost programov dela s povzročitelji nasilja je odvisna tudi od sodelovanja med različnimi institucijami. Možnosti, da oseba neha povzročati nasilje (še posebej telesno), so po naših izkušnjah veliko večje takrat, ko dobi jasno in nedvoumno sporočilo o nedopustnosti nasilnega vedenja od vseh pristojnih služb. To pomeni, da morajo biti zoper povzročitelja sproženi ustrezni preiskovalni in kazenski postopki, izrečene morajo biti obsodilne sodbe, prepovedi približevanja žrtvam nasilja, izdane morajo biti odločbe v primeru ogrožanja otrok in podobno.

Povzročitelji, ki jih v program napotijo različne službe, so predvsem zunanje motivirani za udeležbo v programu. Svojega vedenja ne problematizirajo in to je vsekakor določena ovira pri delu. Vendar je zunanja motivacija dovolj dobra podlaga za začetek prevzemanja odgovornosti in redno vključenost v program. Zavedanje, da bodo ustrezne službe ob ponoviti nasilnega vedenja odločno in še ostreje ukrepale (strah pred izrečeno zaporno kaznijo, denarno kaznijo, odvzemanjem starševskih pravic ...), je dodaten motiv za spremembo vedenja.

Pri maloštevilnih uporabnikih, ki se v program vključijo sami, opazamo, da prav odsotnost jasnih sporočil oziroma sankcij institucij preprečuje prevzem popolne odgovornosti. Ti uporabniki se sicer zavedajo, da uporaba nasilja ni primerna, a po drugi strani nasilje pogosto racionalizirajo. Tako povedo, da sami niso zelo nasilni, saj jih nikoli ni obravnavala policija, prav tako

jim ni bila izrečena nikakršna kazenska sankcija. Ko se naučijo nekaterih tehnik umirjanja in določenih socialnih spretnosti, so s svojim napredkom tako zadovoljni, da program prenehajo obiskovati, čeprav svojih prepričanj niso zelo spremenili, in izvajalci, izvajalke ocenjujejo, da se varnost njihovih žrtev ni občutno povečala.

Za prenehanje nasilja so torej ključni: dolgotrajno ukvarjanje s spreminjanjem vedenj, jasna sporočila vseh strokovnih delavcev in delavk, medinstitucionalno sodelovanje in ustrezne sankcije države.

Viri

Geldschläger, H., Ginés, O., Nax, D., Ponce, A. (2013), *Outcome measurement in European perpetrator programmes: a survey*. Working paper from the Daphne III project "IMPACT: Evaluation of European Perpetrator Programmes". Dostopno na: http://www.work-with-perpetrators.eu/fileadmin/WWP_Network/redakteure/IMPACT/Daphne_III_Impact_-_Working_paper_1_-_Outcome_Measurement_in_European_Perpetrator_Programmes_-_A_Survey.pdf (12. 1. 2016).

Hrovat, T. (ur.) (2015), *Delo s povzročitelji nasilja: strokovne smernice in predstavitev dela*. Ljubljana: Društvo za nenasilno komunikacijo.

Kelly, L. (2008), *Combating violence against women*. Strasbourg: Council of Europe.